

TAXANDRIA

TURNHOUT

♣ JOSEPH SPICHAAL ♣

❧ Taxandria ❧

GEDENKSCHRIFTEN

VAN DEN

Geschied- en
Oudheidkundigen Kring

DER

K E M P E N

1e JAAR N° 1

TURNHOUT

JOSEPH SPILCHAL

UITGEVER

1903

 Taxandria

ANNALES

DU

**Cercle Historique
et Archéologique**

DE LA

CAMPINE

1re ANNÉE N° 1

TURNHOUT

JOSEPH SPLICHAL

ÉDITEUR

1903

Leden van het Bestuur

Voorzitter

M. L. STROOBANT, Bestuurder der Weldadigheidscolonie van den Staat, te Merxplas.

Onder-Voorzitter

M. J. E. JANSEN, Norbertijner Kanunnik, Onderpastoor te Bierbeek (Leuven).

Secretaris

M. JULES DIERCXSENS, Candidaat in Wijsbegeerte en Letteren, 18, Leopoldstraat, Turnhout.

Schatbewaarder

M. J. TAEYMANS, Provinciale Bouwmeester, Antwerpsche Steenweg, Turnhout.

Bewaarder der Bibliotheek

M. H. VAN GENECHTEN, Doctor in de Rechten, Candidaat-Notaris, Warandestraat, Turnhout.

Membres du Comité

Président

M. L. STROOBANT, Directeur de la Colonie de Bienfaisance de l'État, à Merxplas.

Vice-Président

M. J. E. JANSEN, Chanoine Prémontré, Vicaire à Bierbeek (Louvain).

Secrétaire

M. JULES DIERCXSENS, Candidat en Philosophie et Lettres, Rue Léopold, 18, Turnhout.

Trésorier

M. J. TAEYMANS, Architecte provincial, Chaussée d'Anvers, Turnhout.

Conservateur de la Bibliothèque

M. H. VAN GENECHTEN, Docteur en Droit, Candidat-Notaire, Rue du Parc, Turnhout.

Bewaarder der Verzamelingen

M. E. SURINX, Kunstschilder, Bestuurder der Stadsteekenacademie, Oud-Turnhout.

Raadsleden

M. P. J. GOETSCHALCKX, Pastoor te Donck (Eeckeren).
M. L. BOONE, Student in de Rechten, Groote Markt, Turnhout.

Conservateur des Collections

M. E. SURINX, Artiste-peintre, Directeur de l'Académie de Dessin de la Ville, Vieux-Turnhout.

Conseillers

M. P. J. GOETSCHALCKX, Curé à Donck (Eeckeren).
M. L. BOONE, Étudiant en Droit, Grand'Place, Turnhout.

Beschermleden

Zijne Eminentie P. L. GOOSSENS, Cardinaal-Aartsbisschop van Mechelen.

MM. COGELS, Fred., Gouverneur der Provincie, Antwerpen.

Adams, V., Pastoor-Deken, Warandestraat, Turnhout.

Backx, J. P., Notaris, Wieringenwaard (Holland).

Boone, E., Prokureur des Konings, Groote Markt, Turnhout.

Crets, G., Prelaat der Abdij van Averbode.

de Bavay, Raadsheer bij het Verbrekingshof, Paleisstraat, 32, Brussel.

De Bie-Tielemans, Drukker, Maasfortbaan, 29, Lier.

de Broqueville (Baron), Volksvertegenwoordiger, Postel.

de Fierlant, J., Eere-Prokureur des Konings, Groote Markt, Turnhout.

de Merode-Westerloo (Graaf), Senator, Kasteel, Westerloo.

de Somer-Van Genechten, Nijveraar, Gasthuisstraat, Turnhout.

Dierckx, H., Arrondissementscommissaris, Otterstraat, Turnhout.

Dierckx, P., Oud-Burgemeester der Stad Turnhout en Oud-Volksvertegenwoordiger, Otterstraat, Turnhout.

Diercxsens, A., Voorzitter der Rechtbank, Warandestraat, Turnhout.

Membres Protecteurs

Son Eminence P. L. GOOSSENS, Cardinal-Archevêque de Malines.

MM. COGELS, Fréd., Gouverneur de la Province, Anvers.

Adams, V., Curé-Doyen, rue du Parc, Turnhout.

Backx, J. P., Notaire, Wieringenwaard (Hollande).

Boone, E., Procureur du Roi, Grand'Place, Turnhout.

Crets, G., Prélat de l'Abbaye d'Averbode.

de Bavay, Conseiller près la Cour de Cassation, rue des Palais, 32, Bruxelles.

De Bie-Tielemans, Imprimeur, rue du Fort de la Meuse, 29, Lierre.

de Broqueville (Baron), Membre de la Chambre des Représentants, Château de Postel.

de Fierlant, J., Procureur du Roi honoraire, Grand'Place, Turnhout.

de Mérode-Westerloo (Comte), Sénateur, Château de Westerloo.

de Somer-Van Genechten, Industriel, rue de l'Hôpital, Turnhout.

Dierckx, H., Commissaire d'Arrondissement, rue de la Loutré, Turnhout.

Dierckx, P., ancien Bourgmestre de Turnhout, ancien Membre de la Chambre des Représentants, rue de la Loutré, Turnhout.

Diercxsens, A., Président du Tribunal, rue du Parc, Turnhout.

MM. *Glenisson, Em.* (zoon), Groote Markt, Turnhout.
Jansen, J. E., Norbertijner Kanunnik, Onderpastoor te Bierbeek (Leuven).
Liebrechts, Aug., Rentenier, Groote Markt, Turnhout.
Mesmaekers, Edm., Nijveraar, Gasthuisstraat, Turnhout.
Paeps, Pastoor-Deken, Lubbeek.
Turnhout (de Stad).
van Eetvelde (Baron), Staatsminister, Palmerstonlei, 4, Brussel.
van Genechten, Notaris, Begijnenstraat, Turnhout.
van Gilse, H., Burgemeester, Baerle-Hertog.
Versteylen, Alph., Volksvertegenwoordiger, Herenthalsstraat, Turnhout.
Swaen. W., Rentenier, Gasthuisstraat, Turnhout.

MM. *Glenisson, Em.* (fils), Grand'Place, Turnhout.
Jansen, J. E., Chanoine Prémontré, Vicaire à Bierbeek (Louvain).
Liebrechts, Aug., Rentier, Grand'Place, Turnhout.
Mesmaekers, Edm., Industriel, rue de l'Hôpital, Turnhout.
Paeps, Curé-Doyen, Lubbeek.
Turnhout (la Ville de)
van Eetvelde (Baron), Ministre d'Etat, avenue Palmerston, 4, Bruxelles.
van Genechten, Notaire, rue des Béguines, Turnhout.
van Gilse, H., Bourgmestre, Bar-le-Duc.
Versteylen, Alph., Membre de la Chambre des Représentants, rue d'Hérenthals, Turnhout.
Swaen, G., Rentier, rue de l'Hôpital, Turnhout.

Werkende Leden

- MM. *Adriaensen, Edw.*, Gemeentesecretaris, Hoogstraeten.
Adriaenssens, Fr., Bouwmeester, Botermarkt, Turnhout.
Aendenboom, Al., Bestuurder der cementfabriek, Beersse (Oostmalle).
Andelhof, Fr., Bestuurder der Vlaamsche Muziekschool, St-Antoniusstraat, Turnhout.
Andries, Bestuurder der Zusters van de H.H. Harten van Jesus en Maria, Contich.
Boone, Alf., Notaris, Gasthuisstraat, Turnhout.
Boone, Joz., Student, Gasthuisstraat, Turnhout.
Boone, L., Candidaat in Wijsbegeerte en Letteren, Groote Markt, Turnhout.
Braeckmans, Controleur der Accijnzen, Warandestraat, Turnhout.
Caron, L., Provinciaal Raadslid, Groote Markt, Turnhout.
Claessens, Pastoor, Winkelomheide bij Gheel.
Coppens, Ludovic (Baron), Thienschevest, 68, Leuven.
Daems, Nap., Beeldhouwer, Leeraar der Stadsteekenakademie, Korte Gasthuisstraat, Turnhout.
De Ceuster, Onderwijzer, Casterlé.
Deckers, A., Prelaat der Abdij, Tongerlo.
De Cock, E., Hoofdonderwijzer, Colonie, Merxplas.
De Laet, Al., Priester, Paterstraat, Turnhout.

Membres Actifs

- MM. *Adriaensen, Ed.*, Secrétaire communal, Hoogstraeten.
Adriaenssens, Fr., Architecte, Marché au Beurre, Turnhout.
Aendenboom, Al., Directeur de la fabrique de ciment, Beersse par Oostmalle.
Andelhof, Fr., Directeur de l'École flamande de Musique, rue St-Antoine, Turnhout.
Andries, Directeur des Servantes des SS. CC. de Jésus et de Marie, Contich.
Boone, Alp., Notaire, rue de l'Hôpital, Turnhout.
Boone, Jos., Étudiant, rue de l'Hôpital, Turnhout.
Boone, L., Candidat en Philosophie et Lettres, Grand'Place, Turnhout.
Braeckmans, Contrôleur des Accises, rue du Parc, Turnhout.
Caron, L., Conseiller provincial, Grand'Place, Turnhout.
Claessens, Curé, Winkelomheide-lez-Gheel.
Collège St-Joseph, rue d'Hérentals, Turnhout.
Coppens, Louis (Baron), boulevard de Tirlemont, Louvain.
Daems, Nap., Sculpteur, Professeur à l'Académie de Dessin, courte rue de l'Hôpital, Turnhout.
De Ceuster, Instituteur, Casterlé.
Deckers, A., Prélat de l'Abbaye de Tongerlo.
De Cock, E., Instituteur principal, Colonie, Merxplas.
De Laet, Al., Abbé, rue des Récollets, Turnhout.

MM. *de Roy de Wichem, P.*, Kasteel, Meerhout.
De Ruyter, Kasteel 't Stokt, Turnhout.
de Somer, Clem., Advocaat, Gasthuisstraat, Turnhout.
de Turck de Kersbeek (Baron), Burgemeester, Kasteel, Westmalle.
de Ladrière, Alexander, Dokter in de Rechten, Masuistraat, 71, Brussel.
Dierckx, Jan, Substituut van den Prokureur des Konings, Nieuwstraat, Turnhout.
Diercxsens, Joz., Advocaat, Van Breestraat, 35, Antwerpen.
Diercxsens, Jules, Leopoldstaat, 18, Turnhout.
Donnet, Ferd., Beheerder der Koninklijke Academie van Schoone Kunsten, Transvaalstraat, 53, Antwerpen.
Fabri, Edm., Ingenieur, Keizer-Karelstraat, 71, Gent.
Faes, Eug., Aalmoezenier, Colonie, Merxplas.
Flameng, K., Bureeloverste. Weldadigheidscolonie, Merxplas.
Gevers, P., Jan de Seraingstraat, Seraing.
Glénisson, Ed., Norb. Kanunnik, Abdij van 't Park, Leuven.
Glénisson, Em., Rentenier, Groote Markt, Turnhout.
Goetschalckx, Pastoor, Donck (Eeckeren).
Goffaerts. Cam., Capucienenvoer, 20, Leuven.
Goffin, Geneesheer, Otterstraat, Turnhout.
Groenen, L., Villa « La Cigogne », Edegem-bij-Ouden-God.
Haeck, P., Regent bij de Middelbare School, Leopoldstraat, Turnhout.
Hogerheide, P., Bijgevoegd-Magazijnier, Colonie, Merxplas.
Husson, J., Eerste Bureelbediende, Colonie, Merxplas.
Huybrechts, H., Geneesheer, Paterstraat, Turnhout.
Jacobs-Brosens, Drukker-Uitgever, Turnhout.
Jansen, Vrederechter, Moll.
Janssens, Jos., Almoezenier, St-Victorsgesticht, Turnhout.
Joosen, H., Onderwijzer, Baarle-Nassau.
Kruyfhoofd, J., Pastoor, Oosthoven.
Laddijn, Norbrecht, Student der Hoogeschool, Heilig Geest College, Leuven.
Laenen, Joz., Bijgevoegd-Archivaris van het Aartsbisdom, Schuttersvest, 140, Mechelen.
Le Grelle, Osc. (Graaf), Heerle-Minderhout-bij-Hoogstraeten.
Le Jeune, Const., Bijgevoegd-Magazijnier, Colonie, Merxplas.

MM. *de Roy de Wichem, P.*, Château de Meerhout.
De Ruyter, Château 't Stokt, Turnhout.
de Somer, Clém., Avocat-Avoué, rue de l'Hôpital, Turnhout.
de Turck de Kersbeek (Baron), Bourgmestre, Château de Westmalle.
de Ladrière, Alexandre, Docteur en Droit, rue Masui, 71, Bruxelles.
Dierckx, Jean, Substitut du Procureur du Roi, rue Neuve, Turnhout.
Diercxsens, Jos., Avocat, rue Van Bree, 35, Anvers.
Diercxsens, Jules, rue Léopold, 18, Turnhout.
Donnet, Ferd., Administrateur de l'Académie des Beaux-Arts, rue du Transvaal, 53, Anvers.
Fabri, Edm., Ingénieur, rue Charles-Quint, 71, Gand.
Faes, Eug., Aumônier, Colonie, Merxplas.
Flameng, Ch., Chef de Bureau, Colonie, Merxplas.
Gevers, P., rue Jean de Seraing, Seraing.
Glénisson, Ed., Chanoine Prém., Abbaye du Parc, Louvain.
Glénisson, Em., Rentier, Grand'Place, Turnhout.
Goetschalckx, Curé, Donck (Eeckeren).
Goffaerts, Cam., Voer des Capucins, 20, Louvain.
Goffin, Médecin, rue de la Loutre, Turnhout.
Groenen, L., Villa « La Cigogne », Edegem-lez-Vieux-Dieu.
Haeck, P., Régent à l'École Moyenne, rue Léopold, Turnhout.
Hogerheide, P., Magasinier-Adjoint, Colonie, Merxplas.
Husson, J., Premier-Commis, Colonie, Merxplas.
Huybrechts, H., Médecin, rue des Récollets, Turnhout.
Jacobs-Brosens, Imprimeur-Éditeur, Turnhout.
Jansen, Juge de Paix, Moll.
Janssens, Jos., Aumônier, Institut St-Victor, Turnhout.
Joosen, H., Instituteur, Baarle-Nassau.
Kruyfhoofd, J., Curé, Oosthoven.
Laddyn, Norbert, Étudiant à l'Université, Collège du Saint-Esprit, Louvain.
Laenen, Jos., Archiviste-Adjoint de l'Archevêché, boulevard des Arbalétriers, 140, Malines.
Le Grelle, Osc. (Comte), Heerle-Minderhout-lez-Hoogstraeten.
Le Jeune, Const., Magasinier-adjoint, Colonie, Merxplas.

MM. *Lenaerts, Jos.*, Norb. Kanunnik, Abdij van 't Park, Leuven.
Leyssen, Ant., Gemeenteonderwijzer, Grondwetstraat, 95, Antwerpen.
Martin, L., Norb. Kanunnik, Abdij van 't Park, Leuven.
Mateusen, J. C., Hoofdaalmoezenier, Colonie, Hoogstraeten.
Mazuir, Tweede-Bureelbediende, Colonie, Merxplas.
Mercelis, Diocesane Schoolopziener, Ryckevorsel.
Mesmaekers, Ed., Gasthuisstraat, Turnhout.
Meylemans, Muziekmeester, Lier.
Michielsens, Frans, Huidevetter, Hoogstraeten.
Michielsens, Jos., Schepen en Koster, Brecht.
Nève, L., Ingénieur, Burgemeester, St Léonard.
Nols, Prelaat der Abdij van 't Park, Leuven.
Nuyens, Jos., Handelaar, Begijnenstraat, Turnhout.
Panken, P., oud-Hoofdonderwijzer, Bergeik (Holland).
Peeters, Al., Gemeentesecretaris, Oud-Turnhout.
Philippen, L., Leeraar in 't klein Seminarie, Hoogstraeten.
Raedts, Vrederechter, Herenthals.
Rommens, Al., Diocesane Schoolopziener, Dietschevest, 45, Leuven.
Rommens, Fél., Geneesheer, Otterstraat, Turnhout.
Robbens-Dols, Handelaar, Otterstraat, Turnhout.
Sanders, H., Handelaar, Paterstraat, Turnhout.
Segers, Gust., Letterkundige, Van Dyckstraat, 80, Antwerpen.
Senden, Bestuurder der Staatsmiddelbare School, Begijnenstraat, Turnhout.
Sint Jozefs College, Herenthalsstraat, Turnhout.
Smolderen, Ed., Advokaat, Moll.
Somers, E., Geneesheer, Nieuwstraat, Turnhout.
Splichal, J., Boekdrukker-Uitgever, Paterstraat, Turnhout.
Stroobant, L., Bestuurder der Weldadigheidscolonie van den Staat, Merxplas.
Stroobant, L., Handelaar, Antwerpsche steenweg, Turnhout.
Surinx, E., Kunstschilder, Bestuurder der Stadsteekenacademie, Oud-Turnhout.
Taeymans, Jules, Provinciale Bouwmeester, Antwerpsche steenweg, Turnhout.
't Serclaes de Norderwyck (Barones), Kasteel, Norderwyck.
Van Bael, J. P., Onderpastoor, Opvelp (Vertrijk).

MM. *Lenaerts, Jos.*, Chanoine Prém., Abbaye du Parc, Louvain.
Leyssen, Ant., Instituteur communal, rue de la Constitution, 95, Anvers.
Martin, L., Chanoine Prém., Abbaye du Parc, Louvain.
Mateusen, J. C., Aumônier principal, Colonie, Hoogstraeten.
Mazuir, Second-Commis, Colonie, Merxplas.
Mercelis, Inspecteur diocésain, Ryckevorsel.
Mesmaekers, Ed., rue de l'Hôpital, Turnhout.
Meylemans, Professeur de Musique, Lierre.
Michielsens, Fr., Tanneur, Hoogstraeten.
Michielsens, Jos., Échevin et Sacristain, Brecht.
Nève, L., Ingénieur, Bourgmestre, St-Léonard.
Nols, Prélat de l'Abbaye du Parc, Louvain.
Nuyens, Jos., Négociant, rue des Béguines, Turnhout.
Panken, P., Ancien Instituteur principal, Bergeik (Hollande).
Peeters, Al., Secrétaire communal, Vieux-Turnhout.
Philippen, L., Professeur au Petit Séminaire, Hoogstraeten.
Raedts, Juge de Paix, Hérenthals.
Rommens, Al., Inspecteur diocésain, boulevard de Diest, 45, Louvain.
Rommens, Fél., Médecin, rue de la Loutre, Turnhout.
Robbens-Dols, Négociant, rue de la Loutre, Turnhout.
Sanders, H., Négociant, rue des Récollets, Turnhout.
Segers, Gust., Littérateur, rue Van Dyck, 80, Anvers.
Senden, Directeur de l'École Moyenne de l'État, rue des Béguines, Turnhout.
Smolderen, E., Avocat, Moll.
Somers, E., Médecin, rue Neuve, Turnhout.
Splichal, J., Imprimeur-Editeur, rue des Récollets, Turnhout.
Stroobant, L., Directeur de la Colonie de Bienfaisance de l'État, Merxplas.
Stroobant, L., Négociant, chaussée d'Anvers, Turnhout.
Surinx, E., Artiste-peintre, Directeur de l'Académie de Dessin de la Ville, Vieux-Turnhout.
Taeymans, Jules, Architecte provincial, chaussée d'Anvers, Turnhout.
't Serclaes de Norderwyck (Baronne), Château de Norderwyck.
Van Bael, J. P., Vicaire, Opvelp-lez-Vertryk.

- MM. *Van Ballaer*, Kanunnik, Pastoor van O. L. Vrouw ten Zavel, Bodenbroeckstraat, 6, Brussel.
Van Ertborn (Baron), Hertoglaan, 36, Boitsfort.
Van Eyndhoven, A., Onderpastoor, Weelde.
Van Genechten, J., Pastoor van de H. Drijvuldigheid, Notarisstraat, 9, Elsene.
Van Genechten, L., Kanunnik, Statiestraat, Mechelen.
Van Genechten, H., Candidaat-Notaris, Warandestr., Turnhout.
Van Mechelen, J. F., Pastoor, Raevens.
Van Nueten, L., Burgemeester, Meerle.
Van Nueten, V., Schepen, Merxplas.
Van Ravensteyn, G., Groote Markt, Turnhout.
van Reynegom de Buzet (Bon), Provinciaal Raadslid, Herenthout.
Van Roey, Pastoor-Deken, Zoutleeuw.
Versteylen, Ant., Notaris en Burgemeester, Meir.
Versteylen, Jos., Vrederechter, Paterstraat. Turnhout.
Vervliet, Voorzitter der Maatschappij Pressophilatélique, Antwerpen.
Willemsen, G., Voorzitter van den Gescheid- en Oudheidkundigen Kring van het Waesland, Greffier der Handelsrechtbank, Statiestraat, 15, St. Nikolaas-Waes.

- MM. *Van Ballaer*, Chanoine, Curé de Notre Dame du Sablon, rue Bodenbroeck, 6, Bruxelles.
van Ertborn (Baron), Avenue Ducale, 36, Boitsfort.
Van Eyndhoven, A., Vicaire, Weelde.
Van Genechten, J., Curé de la Ste Trinité, rue du Tabellion, 9, Ixelles.
Van Genechten, L., Chanoine, rue de la Station, Malines.
Van Genechten, H., Candidat-Notaire, rue du Parc, Turnhout.
Van Mechelen, J. F., Curé, Raevens.
Van Nueten, L., Bourgmestre, Meerle.
Van Nueten, V., Echevin, Merxplas.
Van Ravensteyn, G., Grand' Place, Turnhout.
van Reynegom de Buzel (Bon), Conseiller provincial, Herenthout.
Van Roey, Curé-Doyen, Léau.
Versteylen, Ant., Notaire et Bourgmestre, Meir.
Versteylen, Jos., Juge de Paix, rue des Pères, Turnhout.
Vervliet, Président de la Société Pressophilatélique, Anvers.
Willemsen, G., Président du Cercle historique et archéologique du Pays de Waes, Greffier au Tribunal de Commerce, rue de la Station, 15, St Nicolas-Waes.

Geschied- en Oudheidkundige Kring der Kempen

“ Taxandria „

STANDREGELLEN

I

Naam en Doel.

ART. 1. In het jaar negentien honderd en drij, wordt er in de Kempen eene vereeniging tot stand gebracht, onder de benaming van : *Geschied- en Oudheidkundige Kring der Kempen* : « **Taxandria.** »

ART. 2. Haar doel is bij middel van tijdschrift en vergaderingen : 1° doen kennen al hetgeen er ooit in de Kempen is voorgevallen; 2° bijdragen tot de opzoeking en verzorging van de handvesten der Kempen; 3° de oude gedenkenissen en kunststukken der Kempen opsporen en in een Museum vergaderen te Turnhout; 4° de geschied- en oudheidkundige studiën bevoor-

Cercle Historique et Archéologique de la Campine

“ Taxandria „

STATUTS

I

Titre et But.

ART. 1. Il est fondé en Campine, l'an dix-neuf cent trois, une Société sous le titre : *Cercle Historique et Archéologique de la Campine* : « **Taxandria.** »

ART. 2. Au moyen d'un bulletin et d'assemblées périodiques, elle se propose : 1° de faire connaître tout ce qui se rapporte à l'histoire de la Campine; 2° de rechercher et d'assurer la conservation des archives de la Campine; 3° de recueillir et de rassembler dans un Musée à Turnhout les souvenirs et objets d'art intéressant la contrée; 4° de favoriser les études histori-

deren en daarvoor eene Bibliotheek van geschiedkundige werken naast het Museum inrichten.

ART. 3. Alle politiek blijft buiten den Kring gesloten.

II

Samenstelling.

ART. 4. De Kring bestaat uit werkende leden, beschermleden en briefwisselende leden.

ART. 5. Al deze leden worden in eene vergadering, bij stemming, in den Kring aangenomen.

ART. 6. De werkende leden betalen eene bijdrage van 5 franken elk jaar. Het maatschappelijk jaar begint den 1 juli en eindigt op 30 juni.

ART. 7. De beschermleden betalen op dezelfde wijze 10 franken.

ART. 8. De briefwisselende leden mogen anderen dan Kempenaren zijn en verplichten zich jaarlijks ten minste eene verhandeling over de Kempen aan den Kring mede te deelen.

Van de briefwisselende leden wordt geene geldbijdrage geëischt.

ART. 9. Het getal der leden is onbepaald.

III

Bestuur.

ART. 10. De werkingen des kring worden geregeld door een bestuur samengesteld uit acht leden.

ART. 11. Dit bestuur bestaat uit eenen voorzitter, ondervoorzitter, geheimschrijver, penningmeester, boek- en verzamelingbewaarder en twee raadsleden.

ART. 12. Deze leden moeten alle vier jaren, door de algemeene vergadering, bij geheime stemming, aan herkiezing onderworpen worden, beurtelings voor elke helft, alle twee jaren. Deze leden zijn herkiesbaar,

ques et archéologiques locales en instituant une bibliothèque d'ouvrages sur la matière.

ART. 3. Toute politique est exclue du Cercle.

II

Composition.

ART. 4. Le Cercle se compose de membres actifs, de membres protecteurs et de membres correspondants.

ART. 5. Tous ces membres sont admis par vote dans une réunion du Cercle.

ART. 6. Les membres actifs paient une cotisation annuelle de 5 francs. L'année sociale commence le 1er juillet et finit le 30 juin.

ART. 7. Les membres protecteurs paient 10 francs de la même manière.

ART. 8. Les membres correspondants peuvent être étrangers à la Campine. Ils s'engagent à faire parvenir au Cercle, annuellement au moins, une communication se rapportant à la Campine. Il n'est exigé aucune cotisation des membres correspondants.

ART. 9. Le nombre des membres est illimité.

III

Comité.

ART. 10. Les travaux du Cercle sont réglés par un comité composé de huit membres.

ART. 11. Ce comité comprend : un président, un vice-président, un secrétaire, un trésorier, un bibliothécaire, un conservateur du Musée et deux conseillers.

ART. 12. Tous ces membres sont soumis à réélection tous les quatre ans en assemblée générale et par vote secret et ce alternativement par moitié tous les deux ans.

Ces membres sont rééligibles.

ART. 13. Het bestuur mag in buitengewone omstandigheden alle maatregelen nemen die zich dringend voordoen.

ART. 14. Het vereenigt alle twee maanden in eene verplichtende vergadering te Turnhout, verhandelt en belegt alsdan de noodige zaken van den Kring.

Nochtans heeft de Voorzitter het recht te allen tijde eene bijzondere vergadering te beleggen.

ART. 15. Alle maatregelen moeten bij de meerdere helft der aanwezende leden, 's minstens 5, instemming vinden; bij verdeeldheid is de stem des voorzitters overwegend.

ART. 16. Elk bestuurlid bezorgt 's minstens eenmaal 's jaars een ernstig opstel aan de gedenkschriften.

ART. 17. Twee leden van het bestuur worden gelast met het nazien van elk opstel den Kring aangeboden.

IV

Vergaderingen.

ART. 18. In de maanden februari, mei, september en november worden voor al de leden vergaderingen gehouden.

In de maand mei heeft de algemeene openbare vergadering plaats en zal door den geheimschrijver, den penningmeester en de bewaarders verslag worden gegeven van de werkzaamheden en den staat van hunne ambten; alsdan zal eene buitengewone geschiedkundige voordracht worden gehouden, hetzij in het vlaamsch, hetzij in het fransch, over iets der Kempen aanbelangend.

ART. 19. Alle leden worden eene week op voorhand, door eenen brief, tot de vergaderingen uitgenoodigd.

V

Uitgaven.

ART. 20. De uitgaven of gedenkschriften van den Kring verschijnen alle drie maanden in ongeveer 64 bladzijden.

ART. 13. Le Comité peut prendre d'urgence toutes les mesures jugées nécessaires dans les circonstances extraordinaires.

ART. 14. Il se réunit tous les deux mois à Turnhout en assemblée obligatoire pour y examiner et traiter les affaires du Cercle.

Le président a cependant le droit de convoquer en toute circonstance une assemblée extraordinaire.

ART. 15. Toute décision du comité doit recueillir l'adhésion de la majorité d'au moins cinq membres présents.

En cas de parité, la voix du président est prépondérante.

ART. 16. Annuellement chaque membre du comité s'engage à produire un travail documenté destiné au bulletin.

ART. 17. Le comité désigne deux de ses membres pour faire rapport sur tout ouvrage parvenu au Cercle.

IV

Assemblées.

ART. 18. Il y aura une assemblée pour tous les membres aux mois de février, mai, septembre et novembre.

Au mois de mai aura lieu l'assemblée générale publique dans laquelle le secrétaire, le trésorier, le bibliothécaire et le conservateur des collections feront rapport sur leurs mandats respectifs. Il y sera donné une conférence historique extraordinaire, en flamand ou en français, sur un sujet ayant trait à l'histoire Campinoise.

ART. 19. Tous les membres sont convoqués par lettre aux assemblées, et ce au moins une semaine à l'avance.

V

Publications.

ART. 20. Les Annales du Cercle sont publiées tous les trois mois en édition d'environ 64 pages.

ART. 21. De verhandelingen worden opgesteld in het vlaamsch of in het fransch, volgens de taal der schrijvers.

ART. 22. Alle leden ontvangen de gedenkschriften kosteloos.

ART. 23. Alle leden mogen opstellen over de Kempen inzenden aan den geheimschrijver, die ze ter goedkeuring aan het bestuur overhandigt.

ART. 24. De niet deelnemenden van den Kring kunnen op de gedenkschriften inschrijven voor zes franken s' jaars.

ART. 25. De uitgaven worden verwisseld met andere tijdschriften.

ART. 26. De Kring is niet verantwoordelijk voor de denkwijzen door de schrijvers uitgedrukt.

Verzamelingen.

ART. 27. Alle voorwerpen voor de Oudheid der Kempen belang opleverend, zullen in een Museum te Turnhout verzameld worden.

ART. 28. Alle giften, zooals muntstukken, medaljes, lijkvaten, wapenen, porselein of aardewerk, beelden, meubelen, gedenkschriften, schilderijen, teekeningen, enz. enz. worden met dank ontvangen en met den naam van den gever in het Museum ten toon gesteld en in de gedenkschriften vermeld.

ART. 29. De aankoop van oude voorwerpen of boeken geschiedt met de goedkeuring van het bestuur.

VII

Bibliotheek.

ART. 30. Eene bibliotheek of boekerij zal te Turnhout ingericht worden, waar men zooveel mogelijk al de werken nuttig voor geschiedkundige opstellen der Kempen zal bijeenbrengen.

ART. 31. Alle leden mogen op zekere dagen de boeken ter inzage nemen.

ART. 32. Alle giften van geschiedkundige boeken of hand-

ART. 21. Les mémoires sont rédigés en flamand ou en français suivant la langue choisie par l'auteur.

ART. 22. Tous les membres reçoivent les Annales gratis.

ART. 23. Tous les membres peuvent envoyer des mémoires au secrétaire qui les soumet à l'approbation du comité.

ART. 24. Les personnes étrangères au Cercle peuvent prendre un abonnement aux Annales, moyennant le prix de 6 fr. par an.

ART. 25. Les Annales peuvent être échangées avec d'autres publications similaires.

ART. 26. Le Cercle n'assume aucune responsabilité en ce qui concerne les opinions émises par les auteurs.

VI

Collections.

ART. 27. Tous les objets intéressant le passé historique de la Campine seront collectionnés dans un Musée à Turnhout.

ART. 28. Tous les dons, tels que monnaies, médailles, urnes funéraires, armes, porcelaines ou poteries, statues, meubles, manuscrits, tableaux, dessins, etc. etc. sont reçus avec reconnaissance. Ils seront exposés au Musée avec le nom du donateur et mentionnés dans le bulletin.

ART. 29. L'acquisition d'objets ou de livres se fait avec l'approbation du Comité.

VII

Bibliothèque.

ART. 30. Il sera formé à Turnhout une bibliothèque dans laquelle on réunira autant que possible tous les ouvrages utiles à la rédaction de mémoires intéressant l'histoire de la Campine.

ART. 31. Tous les membres peuvent consulter les livres à des jours déterminés.

ART. 32. Tout don de livres d'histoire ou de manuscrits

schriften zullen welwillend aanvaard en in het tijdschrift, met den naam des gevers, vermeld worden.

VIII

Algemeene verordeningen.

ART. 33. De ontbinding des Krings zal slechts mogelijk wezen dan wanneer de bestaanmiddelen hoogst ontoereikend zijn en maar 5 werkende leden meer overblijven en op voorstel van het bestuur.

ART. 34. In geval van ontbinding worden de verzamelingen en de boekerij der stad Turnhout aangeboden.

ART. 35. In geen en deele zullen aan deze statuten veranderingen mogen geschieden dan met de goedkeuring van de 3/4 der aanwezigen in eene algemeene vergadering.

Alzoo vastgesteld en aangenomen in eene algemeene vergadering te Turnhout, den 23 Juni 1903.

De Bestuurraad :

L. STROOBANT.
J. E. JANSEN.
J. DIERCXSENS.
P. J. GOETSCHALCKX.
J. TAEYMANS.
H. VAN GENECHTEN.
E. SURINX.

sera reçu avec reconnaissance et publié dans le bulletin avec le nom du donateur.

VIII

Dispositions générales.

ART. 33. La dissolution du Cercle ne sera possible qu'en cas d'insuffisance absolue de moyens d'existence, que s'il ne se compose plus que de cinq membres actifs et sur la proposition du Comité.

ART. 34. En cas de dissolution, il sera fait don des collections et de la bibliothèque à la ville de Turnhout.

ART. 35. Dans aucun cas il ne pourra être apporté de modification aux présents statuts qu'avec l'approbation des 3/4 des membres présents en assemblée générale.

Ainsi fait et approuvé en assemblée générale à Turnhout, le 23 juin 1903.

Le Comité :

L. STROOBANT,
J. E. JANSEN.
J. DIERCXSENS.
P. J. GOETSCHALCKX.
J. TAEYMANS.
H. VAN GENECHTEN.
E. SURINX.

Le But de "Taxandria,"⁽¹⁾

En parlant d'un archéologue, quelques personnes imaginent encore volontiers un vieux bonhomme à lunettes, portant perruque, peu combatif et ayant quelques douces manies qu'on lui passe généralement.

Manies, le fait de collectionner des tessons, des cailloux, des ferrailles, et de s'abimer les yeux à déchiffrer de vieux grimoires poussiéreux.

D'autre part de doctes professeurs, désireux de monopoliser les études historiques, le prennent généralement de très haut avec les simples archéologues et les traitent d'amateurs.

Placé ainsi entre l'indifférence des uns et le dédain des autres, il ne sait trop où se mettre, le pauvre, et fait tout ce qu'il peut pour s'excuser de s'occuper de recherches historiques.

Que de trouvailles cependant, que de progrès réalisés dans l'histoire des arts, des industries, des coutumes, des mœurs, des sciences, dans l'approfondissement de la genèse de toutes les connaissances humaines, sont dûs aux patientes investigations, aux déductions sagaces, aux ingénieuses comparaisons, aux veilles

(1) Séance inaugurale de la Société tenue à l'Hôtel de Ville de Turnhout le 23 juin 1903.

de ces chercheurs infatigables qu'on a appelé archéologues. Ils aiment l'étude pour le charme qu'elle procure à ceux qui s'y livrent, sans esprit de lucre et sans espoir de récompense. La difficulté de lecture d'un texte, les restes informes d'une substruction antique, sont choses faites pour stimuler leur ardeur dans la poursuite de la vérité historique.

Lentement, ils accumulent ainsi des matériaux durables dont se serviront plus tard les historiens appelés à synthétiser le fruit de leurs recherches.

C'est peut être au fond parce qu'ils leur doivent tant de choses que les professionnels critiquent volontiers les tâtonnements et les défaillances de ces travailleurs. Ce sentiment est humain.

Malgré cela, le zèle des citoyens qui cherchent un délassément à leurs occupations dans l'étude de notre passé historique, ne se ralentit guère. Depuis quelques années, une foule de nouvelles *Sociétés d'Histoire et d'Archéologie* se sont créées dans des localités même d'importance secondaire. Aussi ne me suis-je pas laissé décourager par des esprits pessimistes qui avaient cru pouvoir prophétiser qu'une société semblable ne réussirait pas en Campine.

C'était faire injure à votre intellectualité, et, en répondant si nombreux à l'appel de votre Comité organisateur, vous avez prouvé, Messieurs, que la nécessité d'un Cercle similaire s'imposait à notre contrée.

Et, en effet, tandis que la bourgade la plus reculée du Luxembourg a déjà fait l'objet d'études historiques très fouillées, rien ou presque rien n'existe jusqu'à ce jour pour nos localités.

A part quelques travaux sommaires, isolés, nous en sommes encore réduits à consulter l'excellent, mais peu exact Van Gorkom, qui écrivait au XVIIIe siècle.

Un vaste champ d'action s'ouvre donc à nos recherches. L'histoire de nos anciennes gildes, par exemple, repose encore toute entière dans les archives de cet Hôtel de Ville. Nos chambres de rhétorique ont été peu étudiées. Nos origines communales, les institutions de vénerie auxquelles Turnhout doit probablement son existence, restent à éclaircir. Les peuplades préhistoriques, dont de nombreux cimetières par incinération établissent la présence en Campine, sont à déterminer. Rien ou presque rien n'a été publié au sujet des grands hommes dont nos contrées

peuvent s'enorgueillir. Nous ne connaissons ni la topographie ancienne, ni les seigneurs, ni les familles patriciennes de la Campine.

Voilà donc autant de filons à creuser par les membres de la nouvelle société « Taxandria ». Nous le ferons avec conscience, avec un souci permanent de la vérité historique et en nous basant autant que possible sur des documents certains, car, ne l'oublions pas, nous avons à prendre place dans l'estime scientifique du monde archéologique.

Ce programme, Messieurs, ne s'exécutera pas d'emblée, mais lorsque dans 20 à 30 ans, nos successeurs récapituleront les publications de « Taxandria », bien des points aujourd'hui obscurs sur les questions qui précèdent s'y trouveront éclaircis.

Votre appui généreux à cette entreprise patriotique, montre combien le passé glorieux de ce coin de notre pays vous est cher et la création de notre société sera une œuvre durable.

* *

Afin de faciliter les recherches de nos membres, nous vous proposons de créer une bibliothèque, comprenant spécialement des travaux sur la bibliographie, l'histoire, l'archéologie, la numismatique, les beaux-arts, les défrichements, l'architecture, le costume, le folklore, etc., etc., et intéressant spécialement la Campine. Cette création est de toute nécessité, car c'est en vain que l'on chercherait actuellement en Campine une bibliothèque accessible aux travailleurs. Notre premier fonds sera constitué par nos sœurs aînées, les sociétés, les cercles auxquels nous demanderont l'échange de leurs publications. Chacun de nous aura à cœur de contribuer par des dons à l'accroissement de la bibliothèque qui devient le patrimoine commun.

Il sera également désirable de nous adjoindre un Musée d'archéologie. Quand je parle de Musée, j'entends dire plutôt une collection, comprenant non pas des séries richissimes d'émaux, de faïences de Rouen ou de Delft, de porcelaines de Chine, de Tournai ou d'autres fabriques célèbres, mais bien des souvenirs locaux, les épaves encore existantes des anciennes gildes, des spécimens de nos industries d'art, de la dentelle, des cartes à jouer, de cette imagerie populaire, qui donnent le pain quotidien à un grand nombre de nos ouvriers.

On pourrait y ajouter des gravures et des médailles relatives à

des faits historiques, des monnaies, des poteries trouvées en Campine.

Ici encore nous pouvons escompter les dons des particuliers et de nos membres qui auront à cœur de contribuer à la richesse de leur Musée local. Ce sera assurément d'ailleurs une existence durable à des souvenirs qui peuvent être considérés comme perdus lorsqu'ils sont livrés aux vicissitudes des successions.

Nous espérons aussi recevoir en dépôt dans nos collections les quelques objets anciens tels que fusils de rempart, drapeaux et cartels communaux, sceaux, poids, mesures, cartes et plans cadastraux conservés à l'Hôtel de Ville.

Cette centralisation fera sortir bien des souvenirs des coins où ils se trouvent oubliés et qui formeront le noyau du Musée communal. Je dis communal puisque ces collections appartiendront en fait à la Ville de Turnhout le jour où notre société viendrait à être dissoute.

Enfin nous espérons obtenir le dépôt au Musée de certains objets anciens aujourd'hui sans emploi dans certaines de nos institutions.

Ces dépôts, très pratiqués au *British Museum*, dans divers Musées de l'Allemagne et même dans les Musées de notre pays, ont l'avantage de faire apprécier au public des œuvres d'art parfois remarquables, tout en permettant à leurs propriétaires respectifs de les reprendre en tout temps.

C'est ainsi qu'au Musée communal de Gand des séries importantes d'objets portent des étiquettes renseignant le visiteur que ce sont des dépôts confiés par l'administration des Hospices civils, la Société St Michel, ancienne Gilde des arquebusiers, etc., etc.

Nous espérons beaucoup dans l'utilité éducative qu'offrira notre Musée local. L'ouvrier d'art, le sculpteur, par exemple, l'ébéniste pourront y trouver des modèles authentiques. L'artiste et l'archéologue y trouveront des documents à consulter. Les bourgeois y contempleront des souvenirs locaux. Enfin le simple curieux y éprouvera un délassement utile et récréatif.

Ce Musée, Messieurs, nous espérons, avec le bienveillant appui de l'administration communale, le voir un jour installé dans une des salles devenues vacantes de notre antique Château.

Il constituera la glorification du passé artistique de la Campine, la notation de ses mœurs, de ses coutumes, de sa poésie,

la genèse de ses industries et contribuera à l'instruction de ses enfants.

Nous aurons également à cœur d'intervenir utilement dans les questions de restauration de nos monuments. Turnhout en lui-même n'est pas fort riche en monuments, mais il en est un qui nous tient particulièrement à cœur. C'est, vous le devinez sans peine, notre antique Château qui autrefois s'élevait fièrement au milieu d'un parc féérique et qui aujourd'hui fait si piètre figure, abîmé par un siècle de maladroits rafistolages. Nous demanderons grâce pour ce reste vénérable qui jadis abrita nos ducs et nos empereurs. Avec relativement peu de frais, en enlevant par exemple les laids encadrements en pierre de taille placés aux fenêtres en 1840, en rétablissant des meneaux en pierre blanche, en enlevant les fenêtres mansardes ainsi que l'affreux badigeon qui recouvre les murs, on lui rendrait l'aspect extérieur qu'il avait jadis. À l'intérieur, il s'agirait de rétablir les grandes salles morcelées, à l'aide de petits murs d'une brique, à l'époque où l'on en fit une prison. Les plans anciens existent d'ailleurs et les travaux seraient moins considérables qu'on ne le pense. Anciennement toute l'aile occupée par l'habitation du directeur de la prison était une grande salle de fêtes, éclairée par cinq grandes fenêtres. Au fond s'élevait une cheminée monumentale et tout autour se développait un lambris en chêne. Le long des parois s'alignaient les portraits des anciens seigneurs repartis aujourd'hui entre l'Hôtel de Ville et le tribunal. Quelle belle chose à reconstituer et combien elle serait utile aux nombreuses sociétés de Turnhout. Resterons nous inactifs, lorsque nous voyons toutes les villes s'imposer des sacrifices pour orner leurs Hôtels de Ville. Je dis Hôtel de Ville parce que je pense que tôt ou tard on en arrivera à donner cette destination au Château.

Je sais qu'en formulant ce vœu, je rencontrerai pas mal de détracteurs, mais qu'importe, si nous avons pu contribuer au maintien d'un monument que Victor Hugo lui-même, de passage à Turnhout, trouvait plein de grandeur et très impressionnant.

Enfin, Messieurs, je vous convie à collaborer à la rédaction de l'inventaire des objets d'art qui existent dans les monuments

publics de la Campine, inventaire dont la Commission Royale des Monuments vient de préconiser la création.

Nous chercherons à conserver dans nos contrées les mobiliers artistiques qui trop souvent prennent le chemin de l'étranger. Nous combattons quand même le mauvais goût dont nous sommes affligés et nous chercherons à faire prévaloir les principes prudemment conservateurs qui doivent présider en matière de mobilier d'art.

* *

Voilà, me direz vous, un programme bien combatif pour des gens qui le sont si peu! Tout ceci, j'ai hâte de le dire, sont des idées personnelles qui n'engagent en rien celles de mes honorables collègues. Mon seul but était d'établir la nécessité de fixer à demeure les objets d'art qui ont échappé aux moissons des brocanteurs. J'ai lieu d'espérer que sur ce point vous ne me désavouerez pas.

Cette protection que vous accorderez aux choses du passé, la création du Musée et de la Bibliothèque, vos travaux d'histoire ou d'archéologie, tout cela constitue une œuvre patriotique que l'association de vos efforts saura réaliser.

LOUIS STROOBANT.

De Oude Kempen

Niet moeilijk was het een geschikt onderwerp te vinden dat in de eerste algemeene vergadering van den nieuw gestichten Oudheidkundigen Kring der Kempen kon voorgedragen worden. Immers, willen wij in onze studiën ordelijk te werk gaan, dan moeten wij eerst kennis nemen van de streek en het volk, die het voorwerp onzer navorschingen zullen wezen.

Wij geven dus in een eerste deel een overzicht der landsomschrijving en der bevolking van Taxandria, en in een tweede een overzicht der invoering van het Christendom in deze streek.

I.

Landsomschrijving en Bevolking.

Hoe stond het met de Kempen voor de komst der Romeinen?

De wateren van den Oceaan hadden in de allereerste tijden den Kempischen bodem overdekt. (1) De opgravingen in den omtrek van het dorp Casterlé door den voormaligen burgemeester Vissers ondernomen, brachten een nieuw bewijs aan deze meening. Vele versteende zeevoorwerpen, als krabben, kreuels, schelpen, kwamen onder het heidezand uit. (2)

(1) Dr HEYLEN, *Essai sur un projet de loi sur les cours d'eau non navigables ni flottables considéré sous le rapport du défrichement de la Campine*, p. 14 (Anvers. 1859).

(2) J. WILLEMS, *Belgisch Museum*, d. v. bl. 61 (1841).

De Natuur zelve in de Kempen levert nog andere bewijzen: o. a. de moerassen (1) die in zoo menige heiden hunne nadeelige uitwasemingen uitdampen, en die bij het terugtrekken der zeewateren in de lage gronden verwekt werden; de kiezelaarde (diluvium) die over geheel de Kempen verspreid is; de zandbergen van Casterlé, Gheel, Lichtaert, Vosselaer, Desschel, Moll, om geene andere te noemen, die soms als oprechte duinen het bed van den waterplas nog aanwijzen, waaruit golvende baren klotsend tegen hen opvoerden. (2)

De namen der verschillende dorpen en gehuchten der Kempen duiden nu nog dezen naren toestand van over honderden jaren aan. Namen voortkomend van houtachtige plaatsen hebben de meerderheid. Geenszins is dit te verwonderen, daar het Ardenner- en Koulwoud (3) eene groote grondoppervlakte der Kempen besloegen. Bij latere beschaving werden deze onmetelijke bosschen in kleinere gesplitst, waarbij eene bevolking zich kwam scharen. Turnhout, Einthout, Herenthout, Bouchout, Loenhout, Minderhout, Pulderbosch, Herenthals, Vorselaer, Berlaer, Westerloo, Tongerlo, Ravenslo, (Ravels) Tessenderloo, enz., vonden aldaar hun ontstaan. Hierna komen de namen; naar vennen of poelen verwijzend, zooals: Schoonbroek, Meir, Meerhout, Meerbeek, Merxplas, Houtven; naar eene streek een weinig boven gebroekten verheven, zooals Arendonk, Grobbendonk, Corsendonck; naar zandige plaatsen, zooals Wecheldersande, Santhoven, Zandmale, (Zamel) Zandvliet, enz.

Deze namen staven tevens de dorheid der Kempen in het begin harer ontginning; want, ware het anders, dan zouden wij meer uitgangen aantreffen op *hein, capelle, beek, acker, veld*,

(1) A. HEYLEN, *Historische verhandelingen over de Kempen*, bl. 7, (Turnhout 1837).

(2) HEYLEN, *Essai sur un projet de loi, etc.* — A. EENENS, *Mémoire sur la fertilisation des landes de la Campine et des Dunes*. (Bruxelles 1849).

(3) A cette époque toute la partie méridionale des Pays-Bas était couverte d'une épaisse forêt dont le rideau de feuillage s'étendait sans interruption des rives de l'Escaut aux plateaux schisteux de l'Ardenne. On l'appelait la Charbonnière. C'est ce rempart de bois qui retint au Ve Siècle les Francs dans les plaines de la Campine et de la Flandre. — H. PIRENNE, *Hist. de Belgique*, t. I. p. 13, (Bruxelles, 1903). — Zie ook over het Koulwoud (Silva carbonaria). DUVIVIER, *Le Hainaut ancien*, p. 63, en KURTH, *La Frontière linguistique en Belgique et dans le Nord de la France*, t. I. p. 545. (Bruxelles, 1896).

die beschaving en vruchtbaarheid aantoonen en die zeldzaam in de benamingen voorkomen.

*
* *

Hierna stellen wij de vraag of menschen in deze onaangename streken reeds vroegtijds hebben verbleven of zijn voorbijgetrokken?

Wij aarzelen geenszins om een bevestigend antwoord te geven. Professor Van der Kindere (1) beweert dat troglodijtsche inwoners hier verbleven. Hij geeft zelfs de plaatsen, Hersselt, Gelrode, Turnhout, Aarschot op, als verblijf van zulke volkeren (2). De legenden der Kaboutermannekens (3) zijn hier niet vreemd aan. De Alvenbergen (4) van Rethy, Moll, Baelen, Casterlé, Westerloo doen ook zulk eene bevolking vermoeden. Overblijfsels uit het steenentijdperk, (5) zooals verscheiden *silex* die onze geachte vrienden L. Stroobant en E. Surinx in de heidevlakten te Merxplas en te Oud-Turnhout vonden, versterken nog ons gedacht van eene allervroegste bevolking. Worden de Kaboutermannekens gerekend tusschen de personen van legendarische vertellingen, wel mogelijk naderen wij dichter de waarheid, wanneer wij hen aanzien voor Kelten, de eerste bewoners van ons land. (6)

Nadat de Romeinen de Kelten hadden overmeesterd, breidden

(1) *Recherches sur l'ethnologie de la Belgique*, p. 53.

(2) WOLFF, *Niederländische Sagen*.

(3) E. STROOBANT, *Een Winteravond in de Kempen*, bl. 17, (1844).

(4) A. HEYLEN, *Hist. Verh. over de Kempen*, bl. 229.

(5) DUPONT, *L'homme pendant les âges de la pierre*. p. p. 233, 303, 311, 573.

(6) G. Kurth schrijft (a) dat op een gegeven tijdperk, zooals het blijkt uit de studie der plaatsbenamingen, geheel ons land door eene Keltische bevolking bezet was. Als bewijs haalt hij vooral aan de namen der rivieren o. a. de Aa. De naam dezer Kempische rivier zoude dus voor bewijs kunnen dienen van de tegenwoordigheid der Kelten in de Kempen.

Onder de menigvuldige lijkvaten die men in de Kempen heeft opgegraven zijn er ook van Keltische afkomst.

De Kelten, later Gallen geheeten, waren uit het Oosten naar België gekomen. Nadat zij onze provinciën hadden overweldigd, dreven zij de stoutheid zooverre de Romeinen in hunne hoofdplaats aan te vallen. Zij gelukten. De Romeinen nochtans waren niet verontmoedigd, maar spanden nieuwe krachten in en verdreven weldra de Kelten.

(a) *La Frontière linguistique en Belgique et dans le Nord de la France*, d. I. bl. 526. (Bruxelles, 1896).

Rome's veldheeren hunne overwinningen al meer en meer uit, kwamen de Alpen over en brachten België tot eene Romeinsche Provincie. (125 v. C.)

Deze provincie, Belgisch Gallië, strekte zich ten Oosten uit tot aan den Rijn, ten Westen tot aan den Oceaan, en ten Noorden tot aan de Waal. Vier-en-twintig onderscheiden volkeren bewoonden deze landstreek, waartusschen de Eburonen, de Tongeren, de Trevieren, de Morienen, de Nerviërs, de Atuatickers, de Menapiërs en de Ambivarieten.

In dit Romeinsch tijdvak welk van deze volkeren huisde in de Kempen?

Niet altijd zijn het de geschiedkundigen eens in het beantwoorden dezer vraag. De eenen (1) melden dat het de Atuatickers waren, zich steunend op de rivier de Aa (Atua); de anderen denken er de Tongeren te moeten plaatsen, wijzend op de benaming van het dorp Tongerlo; Grammaye, Van Gorkom, Van Loon duiden de Kimbers aan, den naam van Kempen daarafleidend; J. David en anderen houden het met de Ambivarieten; Wastelain, Heylen, Schaeys, Pirenne plaatsen er de Menapiërs. (2)

Over het algemeen stellen de schrijvers hier de *Menapiërs*.

Dit volk had zijnen oorspronkelijken zetel op beide oevers van den Rijn. Van hier besloegen zij gevolgelyk de gewesten welke later genaamd werden het land van Kleef, Noord-Brabant, de Kempen en de Vlaanderen tot aan de Noordzee.

Terzelfder tijd werd de rechteroever der Schelde (Antwerpen en omtrek) als de verblijfplaats aangeduid der Ambivarieten, waarvan Cesar alleen spreekt (IV, 9). Zoo het schijnt moeten zij maar een klein volk geweest zijn dat aan de Menapiërs grenzend door dezen werd overwonnen en ten laatste te zamen maar eenen volkstam uitmaakte. (3)

(1) J. GOROPHUS BECANUS, In *Atuatica* lib. I. c. 18.

(2) On n'est pas d'accord sur le nom que portèrent les premiers habitants du pays anversien, Toxandres, Ménapiens, Ambivarites, suivant les uns ils seraient d'origine celtique: Saxons, suivant les autres ils appartiendraient à la race germanique. — *Bulletins de l'Académie royale de Belgique*, 3e série, t. X, p. 176. — G. KURTH, *La Frontière linguistique en Belgique*, p. 526. — D. PAFEBROCHIIUS, *Annales Antverpienses*, t. I. p. 22 (Antverpië 1845).

(3) SCHAEYS, *Les Pays-Bas avant et durant la domination romaine*, t. I. p. 59. (Bruxelles, 1837).

De Menapiërs waren de laatsten om Cesars overmacht tegen te houden, doch na een heldhaftig strijden moesten zij het onderspit delven en werden der Romeinsche heerschzucht onderworpen. Hun eigen niet meer meester werden zij nog tot meerder ongeluk door vreemde volkeren overvallen.

Tiberius, die na den dood van Augustus den keizerlijken troon beklom, had met zijnen broeder Drusus groote overwinningen behaald op de Zweven en de Sicambers; meer dan 40,000 man maakte hij krijgsgevangen. Wat Cesar altijd vermeden had, begon nu Tiberius. Hij voerde de krijgsgevangen barbaren over den Rijn en zette ze neder in het Noorden van België. Eenigen werden gevestigd in Gelderland onder den naam van Gubernen, anderen in het namalige Luikerland onder den naam van Tongeren, en bewesten dezer een derde stam in de hedendaagsche Kempen onder den naam van *Taxanderen*.

De Menapiërs ontvingen deze laatsten tegen hunnen wil, en niet zonder reden; want deze barbaren zich weldra verspreidend van de Maas tot de Schelde, overweldigden de Menapiërs, die hierbij hunne zelfstandigheid verloren.

*
* *

Het Menapië langs de rechterzijde der Schelde werd nu *Taxandrië* (1) geheten. Dit legt zeer goed uit, hetgene Plinius, die de eerste gewag maakte van de Taxanders, over dit volk schreef: « Over de Schelde wonen de Taxanderen, door verscheiden benamingen aangewezen. (2) » Het land door hen ingenomen Taxandria genaamd, wordt door vele schrijvers aangewezen als zijnde tusschen den Rupel, de Dijle, den Demer, de Maas, de Waal en de Schelde. (3) Het besloeg bijna geheel de provincie Antwerpen, het noorder gedeelte der huidige provincie

(1) Dans Ammien Marcellin et dans les monuments du moyen-âge, c'est la Campine qui est toujours désignée comme territoire des Toxandres. — SCHAEYS, *Les Pays-Bas avant et durant la domination romaine*, t. I. p. 417. — J. J. RAEPSAET, *Oeuvres complètes*, t. III, p. 32-38 (Mons, 1838).

(2) « A scaldi incolunt extra Taxandri pluribus nominibus. » *Hist. naturalis* IV, c. 17.

(3) SCHAEYS, *Les Pays-Bas avant et durant la domination romaine*, t. I. p. 417; p. 67. — WASTELAIN, *Description de la Gaule Belgique*, p. 214-217.

Belgisch Limburg en omtrent gansch Nederlandsch Brabant (1).

Het was in Neder-Germanië (2) gelegen en maakte deel van de provincie Keulen en de civitas of landstreek Tongeren. Na het ontstaan der gouwen of pagi (3) werd dit land, de groote pagus Taxandria, onderverdeeld in kleinere pagi, zooals: 1° de pagus

(1) Sommige schrijvers noemen er zelfs Zeeland bij.

(2) Maken wij hier eene korte uitweiding over de beteekenis van den naam van dit volk of van deze gou, Taxandria, Toxandria, Tcssandria, Tessenderland, geheeten.

De Taxanderen volgens Alting waren een stam der Catten uit Germanië vertrokken met de Batavieren die een tak van hetzelfde volk zijn. Deze groep, uit eerbied voor zijne afkomst, bewaarde den naam van Cat en voegde daarbij den naam van Sanden om de zandachtige plaats die zij hadden ingenomen.

Volgens Wendelinus zou de naam voortkomen van Tack-Sandt d. i. zandachtige plaats bewassen met boomen.

J. Goropius (a) en Henschenius maken er Tas sanders van d. i. ophooping van zand, omdat die landstreek zand- en heuvel- of hoopachtig is.

De heer de Grave integendeel beweert dat het woord Taxandri eigenlijk geen volksnaam noch landsnaam is maar een beroepsnaam samengesteld van het Grieksch woord; Toxon, beteekenend boog en $\alpha\nu\delta\rho\iota$, beteekenend menschen, zoodat het woord Toxandri beteekenen zou Boogschutters, een volk ervaren in het boogschieten.

Volgens anderen nog zou die naam afkomstig zijn van Toxi, iepen, omdat er een groote menigte van die boomsoort groeide hoewel die er thans geheel verdwenen is.

De naam Toxandria is omtrent de 11^e eeuw veranderd geworden in Campania (b) of Campania, bedienend een uitgestrekt en vlak veld, waarvan nu voorkomt het woord Kempen, Campine.

A. Heylen zegt ook dat Taxandria, door de menigvuldige opbrekingen en het maken van vlakke en effe velden of Kampen, den naam van Kampen of Kempenland (Campania) in de XIIe eeuw zal bekomen hebben.

Willems geeft aan het woord Kempen de bediening van boeren, landbouwers, steunend op de Pagus mansuariorum dien hij door Kempenland vertaalt. Karel Bertels (De Ridder) deelt deze uitleggingswijze.

a) P. 48.

b) Wij treffen dezen naam den eersten keer aan in de levensbeschrijving van den H. Trudo: In supradicto pago (Taxandria) Campania est late patentibus campis, solis ardore exusta, et nullis humani negotii usibus apta, sed solummodo latronum scrobibus plena, de quibus et longe perspicaci intuitu eorum nullis divinæ creationis obstantibus machinis, facillime possunt deprehendi itinerantes, enz. — Stephelinus, de miraculis S. Trudonis, *Acta S.S. Belgii*, t. 5. p. 56. (Bruxellis, 1789).

(3) Zie over de Pagi: CH. PROT. *Les Pagi de la Belgique et leurs subdivisions pendant le moyen-âge*, *Mém. Cour. Acad. Roy. Belg.* t. XXXIX. — a) p. 121.

of het land van Rijen, dat zich uitstrekte van de Nethe tot aan de Schelde en ten noorden tot aan het land van Strijen. Het bevatte Lier en Antwerpen met al de tusschen inliggende dorpen; 2° de pagus of het land van Strijen, dat gelegen was tusschen Bergen-op-Zoom en Breda en tot aan de oude Maas ging; 3° de pagus Taxandriæ of Taxanderland grensde, ten Noorden aan de Maas, ten Westen aan de gouwen Rijen en Strijen, ten Zuiden aan den Demer en ten Oosten aan het gebied van Tongeren, later Maasgouw; 4° de pagus of land Mansuarië behelsde Schaffen, Meerhout, Averbode met den omliggenden bodem en waarschijnlijk ook Sichem.

Taxandria werd weldra overvallen door de Saal-Franken, een Germaansch volk der Rijnstroken, bestaande uit Bructeren, Chamaven, Teuchters, Augriven (1). Uit hun land verjaagd door de Saxers vluchtten de Saal-Franken in het eiland der Batavieren en vielen van daar Taxandria binnen. (2) In welk jaar dit juist geschiedde blijft twijfelachtig, doch voorzeker treft men hen hier aan in het jaar 358, alhoewel het geloofbaar is dat zij zich reeds in 341 hier hadden nedergezet, tijdens den oorlog welken de Romeinsche opperbevelhebber Constantius Chlorus hun aandeed. Julianus, Romeinsche Generaal, later de afvallige geheeten, wilde hen verjagen. De Franken, tegen zijn machtig leger niet opgewassen, durfden geen wederstand bieden en zonden hem uit Taxanderstreek (Toxandriæ locus)

(1) Het bestaan van eenen volkstam, de Arborichi genoemd, in Taxandria rust op geene ernstige gegevens. — SCHAEYS, *Les P.-B. av. et dur. la dom. rom.* t. I. p. 435

(2) Ammianus Marcellinus verhaalt dat in de IVe eeuw de Saliërs zich hadden gevestigd in de Kempen, apud Toxandriæ locum (a). Petit (Julianus) primos omnium Francos, eos videlicet quos consuetudo salios appellavit, ausos olim in Romano solo apud Toxandriam locum habitacula sibi figere prælicenter. (Amm. Marcel. L. XVII, c. 8). — SCHAEYS, *Les Pays-Bas avant et durant la domination romaine*, I p. 420. — *Œuvres complètes de J. J. RAEPSAET*, t. I. p. 118 (Mons 1838).

a) On tient communément cet endroit pour Tessenderloo à deux lieux de Diest. Nous croyons plutôt avec Wersebe qu'Ammien Marcellin a voulu comprendre sous cette dénomination non pas quelque endroit particulier, mais la Toxandrie en général; d'ailleurs dans Tessenderloo, village dont l'existence est postérieure à Ammien Marcellin, la syllable *loo* ne dérive point du latin locus, mais c'est un vieux mot flamand qui désignait une hauteur boisée. — SCHAEYS, op. cit. I. p. 434.

eenige afgevaardigden te Tongeren om zijne genade af te smeeken. De Romein aanhoorde de afgezanten en stuurde hen met onbeduidende beloften terug. Nauwelijks waren zij vertrokken of Juliaan bracht zijn leger in slagorde en trok op de Franken af die hij in het jaar 358 overwon en cijnsplichtigen der Romeinen maakte. Zij mochten hunne streek blijven bewonen en moesten alleen manschappen aan het Romeinsch leger verschaffen. Eenige jaren stonden zij de Romeinen bij; maar alsdan naar vrijheid snakkend, hadden zij het geluk het tijdvak hunner ontvoogding nabij te zien.

De opstand der Armorieken, het verval der Romeinsche krachten, de inval der Wandalen in het begin der V^e-eeuw, het terugroepen der legers van het Noorden door Stilico, om Italië tegen de Gothen te kunnen verdedigen, hadden het land der Franken vrij van alle beheersching gemaakt en hun de gelegenheid aangebracht, de valleien van Schelde en Leie te bewerken en te beplanten (1). Wat hunne vrijheid vergrootte, waren de Barbaren die in het jaar 406 alles te vuur en te zwaard hadden gezet, den Rhijn waren overgestoken en aan het Romeinsche Rijk zulken gevoeligen slag hadden toegebracht dat Rome zelfs niet meer beijverde het Noorden van Gallië terug te winnen. Alzoo ontsnapten al de lage pleinen, door den Rhijn, de Maas, de Schelde besproeid, aan Rome's heerschappij. De Saal-Franken werden een onafhankelijk volk.

Na aan eenige gelukzoekers hun bestuur te hebben toevertrouwd, kozen zij eenen koning. De eerste vorst waar de geschiedenis zeker over is, heette Clodion. In hunne maalbergen maakten de Franken de wetten op naar welke zij zich gedroegen. Clovis ontdeed deze van alle heidensche gebruiken en stelde ze in schrift. Het zijn deze verordeningen die ons zijn toegekomen en die wij kennen onder den naam van Salische Wet. (2)

Na den dood van Clovis werd het Frankisch Rijk tusschen zijne zonen verdeeld. Taxandria kwam aan Diederik, die het

Belgisch deel van den Rhijn tot aan de Schelde had geërfd. Clotarid die Diederik's zoon, Diedbold, was opgevolgd, gestorven zijnde, werd België verdeeld in Neustrië of West-rijk en Austrië of Oost-rijk. In dit laatste land was Taxandria begrepen.

Karel de Groote vereenigde beide landen onder eenen schep-ter en vormde het machtige Rijk van het Westen. Wanneer dit Rijk in het verdrag van Verdun (843) geplitst werd, ontstond het land van Lotharingen, onderverdeeld in Opper- en Neder-Lotharingen. Taxandria bevond zich in dit laatste gedeelte. (1) Lotharingen ging in het begin der XIIe eeuw aan de Graven van Leuven over.

Godfried met den Baard werd ten jare 1106 door keizer Hendrik V met het Hertogdom Neder-Lotharingen of Lotrijk en het Markgraafschap van Antwerpen begiftigd. Hij werd de eerste Hertog van Lotrijk en van Brabant.

Alzoo kwam Taxandria aan het hertogdom van Brabant (2).

Dit hertogdom was verdeeld in vier kwartieren, (3) den naam dragend hunner bijzonderste steden: Brussel, Leuven, Antwerpen, 's Hertogenbosch.

Twee dezer waren in Taxandria gelegen, namelijk, de kwartieren van Antwerpen en 's Hertogenbosch.

Het kwartier van Antwerpen behelsde: 1° de stad en het Markgraafschap van dien naam; 2° Lier, Herenthals, Hoogstraten en Turnhout, alsmede de abdij van Tongerlo; 3° de baronie van Breda en het markiezaat van Bergen-op-Zoom.

Het kwartier van 's Hertogenbosch, ook de meierij van den Bosch genoemd, besloeg: 1° het Maasland bestaande in 's Hertogenbosch, de heerlijkheid van Ravenstein en het graafschap van Kuik; 2° Oosterwijk, bevattend het dorp van dien naam, Bokstel, Tilburg; 3° het Peelland, inhoudend de stad Helmond en het dorp Gemert; 4° het Kempenland, onderscheiden in Luiksche en Brabantsche Kempen, welke laatste alleen de

(1) Wanneer in het verdrag van Meerssen (8 Aug. 870) dit land nogmaals verdeeld werd onder Karlemagne's opvolgers tusschen Karel den Kale en Lodewijk den Duitscher werd Taxandria als comitatus Texandrus vermeld — Miræus, op. diplom. I, 28. — Het werd het erfdeel van Karel den Kale.

(2) BUTKENS, *Trophées de Brabant*, t. I, p. 11, (La Haye, 1724).

(3) J. DAVID, *Vaderlandsche Historie*, d. v, bl. 65. (Leuven, 1889).

(1) H. PIRENNE, *Histoire de Belgique*, t. I, p. 11. (Bruxelles, 1900).

(2) WENDELINUS, *Leges salicae illustratae*. — PARDESSUS, *Loi salique*, (Paris 1843) — HOLDER, *Lex salica mit der Malloberg-Glosse*, 1879-1880, 6^e fascic.

stad Eindhoven bevatten met de abdij van Postel. Zoo bleef het hertogdom van Brabant, zoo bleef Taxandria tot op het einde der 16^e eeuw, wanneer een aanzienlijk deel er van aan de Staten van Holland werd afgestaan.

Taxandria is ten huidigen dage verdeeld in Brabantsche of Antwerpsche, Hollandsche en Luiksche of Limburgsche Kempen. Wij laten hier volgens Dr Heylen de grensscheiding volgen der Antwerpsche Kempen, die ons het meest aanbelangt:

« La Campine Anversoise a au nord et à l'est une limite très naturelle. L'arête culminante où la crête de partage des vallées de la Meuse et de l'Escaut la sépare de la Campine Liégeoise et de la Campine Hollandaise. Cette crête culminante commençant au champ de Lafelt tout près de Maastricht, passe par Munster-Bilsen, Ghenke, Hechteren, Hechtel et Lommel dans la province de Limbourg, se dirige vers Postel, Arendonck, Ravels-Meerse, passe entre Oostmalle et Ryckevorsel, entre Brecht et Westmalle, et se termine enfin à Stabroeck et Calmpthout dans la province d'Anvers... Le Demer qui s'unit à la Dyle et à la Senne pour composer avec les deux Nèthes le beau fleuve connu sous le nom de Rupel, forme d'après le plus grand nombre des géographes la limite méridionale de la Campine. A l'ouest ses limites sont moins tranchées et il serait difficile de dire au juste où elle se sépare des communes que ses habitants désignent ordinairement à cause de leur situation plus basse sous le nom flamand de Neer-Dorpen. Cependant on peut admettre comme limite occidentale l'Appelbeeck, dernier affluent de la petite Nèthe et plus loin cette dernière rivière. Chose étonnante et digne de remarque ces cours d'eau séparent brusquement les terres légères et sabloneuses qui forment pourtant le sol de la Campine, des terrains fertiles et argileux, qui font la richesse de la partie occidentale de la province d'Anvers. » (1)

* *

Na deze topographische aantekeningen verhandelen wij als slotvraag, of Taxandria voor de 12e eeuw wel wezenlijk de hierboven opgenoemde volkeren op haren bodem heeft ontvangen?

(1) Dr HEYLEN, *Essai sur un projet de loi sur les cours d'eau, etc. de la Campine*, p. 13, (Anvers, 1859).

Na de menigvuldige ontdekkingen is hieraan niet meer te twifelen. Voor en onder de Romeinsche heerschappij heeft hier geene verblijvende bevolking geweest in den zin dat zij oprechte steden of dorpen zou gebouwd hebben, maar wel eene voorbijtrekkende bevolking, zooals het meestal in die tijden geschiedde.

Sporen dezer bevolking zijn achtergebleven in de Germaansche en Romeinsche lijkvaten, die men te Alphen, Baelen, Baerle-Hertog, Casterlé, Desschel, Gheel, Grobbendonk, Hoogstraten, Meerhout, Merxplas, Moll, Oolen, Raevels, Rethy, Ryckevorsel, Santhoven, Turnhout, Weelde, meermaals vond; in de Romeinsche munten te Arendonk, Bladel, Eindhoven, Esch, Grobbendonk, Hilvarenbeck, Nijlen, Postel ontgraven; in het altaar (2) met opschrift, Deæ Sandraudiga, te Rijsbergen ontdekt; in de bronzen bijlen te Baerle-Hertog en te Hoogstraten gevonden; in de Romeinsche heirbaan (3) loopende van Bavai langs Hoogstraten naar Utrecht; in de Romeinsche versterkingen, die te Grobbendonk (4), Merxplas, Nijlen zouden bestaan hebben.

Het Frankisch Tijdvak levert nog sterker bewijzen eener bevolking. Alhoewel Eccardus het opstellen der Salische wet op den rechter oever van den Rijn in Franconië wil doen plaats grijpen, is men het over 't algemeen eens om de Kempen als opstellingsplaats der Salische wet aan te duiden (5).

(1) A. HEYLEN, *Hist. Verh. over de Kempen*, bl. 215. — WENDELINUS, *Leges salicae illustratae*, bl. 194: Tumbis istis plena est Hesbania, item et Taxandria, praesertim circa Turnholtum. — En verder — Ex vero sunt operis Francici nec Romanorum quidquam referunt?? — *Geschiedkundig Mengelwerk over de provincie Noord-Brabant*, door C. R. HERMANS. ('s Hertogenbosch, 1841-1847). — L. STROOBANT, *Exploration de quelques Tumuli de la Campine Anversoise*, (Anvers, 1903). — SCHAEYS, *La Belgique avant et pendant la domination romaine*, d. IV, bl. 203. (1877). — P. GENARD, *Catalogue du musée d'antiquités d'Anvers*, 4e édition, (Anvers, 1894).

(2) SCHAEYS, *Les Pays-Bas avant et durant la domination romaine*, t. II, p. 266.

(3) Topographie des voies romaines. — *Bulletin de l'Académie d'archéol. d'Anvers*, t. XXXVIII, bl. 184. (1882).

(4) L. VAN GORKOM, *Beknopt denkbeeld van Oud-Nederland*, bl. 25. (Brussel, 1789). — P. J. GOETSCHALCKX, *Gesch. van Grobbendonck*, d. I, bl. 5. (Hoogstraten, 1897).

(5) *Mémoires de l'Académie*, t. XI, 1837-1838. Dissertation juridico-historique par M. RAUX, p. 14-15. — J. J. RAEPSAET, *Oeuvres Complètes*, t. III, p. 260.

Op eene landkaart van het Frankisch Tijdperk bij Wendelinus vinden wij de benamingen van verschillende dorpen der Kempen. Het zijn : Gheel (Lerechala), Herenthals (Oletardis), Eynthout (Anithesta), Vorst (Frastitio), Olmen (Onemo), Boischot (Babene), Ouwen of Grobbendonk (Awena), Vlimmeren (Flemere), Oostmâl (Ismala), Westmâl (Exmala), Ryckevorsel (Mithofosastadivo), Minderhout (Mittinio), Alphen (Alacfasis), Turnhout (Turnichalt).

In sommige dezer villa's hadden de maalbergen (1) of wetsvergaderingen plaats, zooals de namen aanduiden die in de verschillende glossen der Salische wet voorkomen.

Nadien treffen wij nog de volgende dorpen aan : Antwerpen, Westerloo, Zammel en Gheel worden tusschen de jaren 620 en 640 in de geschiedenis der H. Dimphna vermeld (2).

In het testament (3) van den H. Willibrordus in het jaar 720 opgemaakt, ontmoeten wij de namen der Kempische plaatsen : Vosselaar (Furgalare), Bouchout (Bacualde), Wyneghem (Winelicheim), Poppel (Pieplo), Diessen (Diosna).

In 746 schenkt Robrecht graaf van Haspengou de villa Meerhout (Marholt) aan de abdij van St Truiden (4).

De voogdij van Moll met Baelen en Desschel behoorde in 774 aan de abdij van Corbie, als erfgoed van den H. Adelaar.

Zwentibold in een diploma van 897, waardoor hij vele goederen afstaat aan de nonnen van Nijvel, noemt de villula (gehucht) Vorst (Forest) in de gou Taxandria (5).

In de akte van overeenkomst gesloten in het jaar 1264 tusschen het kapittel van St Martinus te Luik en de abdij van Tongerlo, leest men dat de kerk van Rethy sedert onheugelijke tijden aan gemeld kapittel toebehoorde. In verscheidene

(1) Zie DU CANGE, op het woord Malbergius, IV, col. 360. — J. DAVID, *Vad. hist.* d. II, bl. 161.

(2) KUYL, *Gheel vermaard door den eerdienst der H. Dimphna*, (Antwerpen, 1863)

(3) J. LE ROY, *Notitia marchionatus*, S. R. I. c. XXV, p. 87, (Amsterdam, 1678).

(4) MIRÆUS, *Op. dipl.* t. I, p. 493. (Bruxelles, 1723).

(5) MIRÆUS, *Op. dipl.* t. I, p. 503.

akten lezen wij de namen Norderwijk in 974 (1), Baerle-(Hertog) in 992 (2), Westerloo en Oolen in 994 (3).

Omstreeks het midden der 12^e eeuw worden de Premonstratenser abdijen Tongerlo, Postel, Averbode gesticht, aan wien, volgens alle schrijvers, de Kempen eenen aanzienlijken vooruitgang te danken hebben (4).

In de 13^e eeuw (1209) wordt Herenthals met muren omringd (5) wat alstoen het teeken was eener oprechte stad. Drij jaren later in eene akte van 1212 somt de hertog van Brabant Hendrik I, de onlangs nieuw aangelegde steden op en noemt er : Arendonk, Hoogstraten, Oosterwijk, Turnhout (6). Sinds dien zijn de Kempen volop bewoond geworden en bloeiden er handel en nijverheid samen met den landbouw.

Ziedaar de stelligste bewijzen dat onze Kempen zoo onbewoond niet waren als men het gewoonlijk schijnt den lezers voor te houden.

II.

Invoering van het Christendom.

De eerste godsdienst onzer voorouders bestond in de natuur te vereeren zonder beelden noch tempels. Zij hadden hunne dichte bosschen, vooral het Ardenner- en Koulwoud, waar zij den eenen of anderen eik de goddelijke eer bewezen of geheel het woud aan een hunner goden toewijdden (7).

De Germanen aanbaden vooral Woda, den god des oorlogs, Thor, den god des donders, Freya, de godin der liefde en vruchtbaarheid. Zij geloofden ook aan de zielverhuizing en dachten dat de krijgslieden die op het slagveld sneuvelden, het Walhalla, eene verblijfplaats waar zij in zinnelijke vermaken zouden leven, gingen bewonen.

(1) MIRÆUS, *Op. cit.* t. I, p. 50.

(2) MIRÆUS, *Op. cit.* t. I, p. 146.

(3) MIRÆUS, *Op. cit.* t. I, p. 52.

(4) Zie hierna : Invoering van het Christendom in de Kempen.

(5) MIRÆUS, *Op. dipl.* t. I, p. 197.

(6) BUTKENS, *Trophées de Brabant*, t. I, Preuves, p. 61. — MIRÆUS, *Donat. Belgica*, c. XCIV, t. I, p. 571.

(7) P. BLOMMAERT, *Aloude Geschiedenis der Belgen*, bl. 133. (Gent, 1849).

Wanneer juist deze heidensche geloofspunten door de christene leering vervangen werden, kan moeielijk bepaald worden. Alleen kunnen wij zeggen dat met de overheersching der Romeinen, Christi-leer waarschijnlijk hare intrede in België heeft gedaan. Zoo heeft men op menige plaatsen verschillende christene voorwerpen uit deze eeuw dagteekenend en ook te Diessen, in Taxandria, een koperen zegelring met het monogram van Christus (X P) gevonden (1).

En inderdaad, het groot getal christenen in de legerscharen der Romeinen b. v. in het Bliksemend (174) en het Thebaansch Legioen (286), het bevelhebberschap van Juliaan den afvallige, die vóór zijne verzaking christen was, de iever der eerste apostelen, mogen ons doen gelooven dat het goede zaad vroegtijds in België's grond is gezaaid.

Wanneer het Romeinsche Rijk door de invallen der Franken en andere vreemde volkeren ondermijnd werd en uitstierf, dan maakte de Kerk zich van deze heidenen meester en vormde ze tot christenen.

Twee bekeeringen hielpen hiertoe veel bijdragen: de bekeering van keizer Constantijn den Groote (312) en het doopsel van Clovis met zijne 3000 laten (496). Alsdan verschenen in onze streken die koene geloofsverkondigers: de H. Martinus, de H. Piat, de H. Gubernus, de H. Chrysolius.

Nochtans is dit voorgaande eenigszins twijfelachtig, wanneer verschijnt met meer zekerheid de christene godsdienst in Taxandria?

De H. Servatius († 348) is de eerste geweest die het Evangelie in deze landen heeft verkondigd en zoo geheel Taxandria onder het bisdom van Tongeren (later Maastricht, Luik) heeft gebracht. (2).

Omtrent het jaar 600, wanneer de H. Dimphna, eene Iersche koningsdochter met priester Gerebernus te Antwerpen aan wal

(1) SCHAEYS, *Les P.-B. av. et pendant la dom. rom.* — J. DAVID, *Vad. Hist.* d. I. bl. 178.

(2) J. B. KRUGER, *Kerkelijke Geschiedenis van het bisdom van Breda*, d. I, bl. 11, (Bergen-op-Zoom).

stapte en naar Gheel overkwam, bestond reeds in deze laatste plaats eene kapel aan den H. Martinus toegewijd.

* * *

Geloofsverkondigers waren hier dus voorbijgegaan, maar welke?

Misschien was het wel een spoor achtergelaten door den H. Domitianus, bisschop van Maastricht (538-570) of eenen zijner medehelpers, die vele streken van het zuidelijke Taxandrië, tegen welke Gheel paalde, bekeerden. Het waren meerendeels de bisschoppen van Tongeren, Maastricht en Luik, die het christen geloof in de Kempen hebben verkondigd. Zij verspreidden velerlei den eeredienst van den H. Martinus, waarvan men nog op onze dagen, door toewijdingen van kerken en kapellen (1), benamingen der inwoners, volksverhalen, de teekenen ontwaart. Verder worden nog als de bijzonderste apostelen der Kempen aanzien: de H. H. Amandus, Eligius en Willibrordus.

De H. Amandus, bisschop van Maastricht (647). was volgens Diercxsens, de eerste apostel van Antwerpen, alwaar hij omtrent het jaar 650 een kerkje bouwde aan den waterkant, thans de Werf genaamd, ter eere van de H. H. Petrus en Paulus (2).

Deze apostel of zijne discipelen, waartusschen men den H. Humbertus, abt van het Henegousche klooster Marienburg opsomt, brachten niet alleen het licht van het geloof aan Antwerpen maar voorzeker ook aan den omtrek; des te meer dat hier reeds eenige gebouwde *villa's* bestonden, zooals Deurne, Hoogstraten, Vlimmeren, Oostmal, Westmal, Turnhout, waar zij langs goede heirbanen konden geraken en waar reeds eene bevolking vertoefde.

Het werk van den H. Amandus werd voortgezet door den H. Eligius die zijn tijdgenoot was. De H. Eligius, bisschop van Noyon, bepaalde zijnen ijver niet alleen bij Vlaanderen, maar stak in 639 de Schelde over en landde te Antwerpen aan. Hij verkondigde het Evangelie in deze stad en omstreken.

(1) KUYL, *Gheel vermaard door den eerdienst der H. Dimphna*, bl. 4, (Antwerpen, 1863). — COPPENS, *Nieuwe beschrijving van het bisdom van 's Hertogenbosch*, I. 13.

(2) J. C. DIERCXSSENS, *Antverpia Christo nascens et crescens*, t. I, p.p. 11, 16, (Antverpia, 1773). — MERTENS en TORFS, *Geschiedenis van Antwerpen*, d. I, bl. 67.

Zijne stem vond des te gemakkelijker weerklink in de harten der heidenen, daar het veld reeds door den H. Amandus gereed was gemaakt.

Na hem trad de H. Willibrordus (1), bisschop van Utrecht op en breidde het werk zijner voorgangers nog meer uit. Hetgene ons Willibrordus tegenwoordigheid in deze streken doet vermoeden zijn de menige goederen die hem uit liefde Gods op verschillende plaatsen der Kempen werden geschonken (2). Zoo te Antwerpen ontving hij van eenen zekeren Ranchingus de kerk dezer plaats, met aanhoorige villa's als Bouchout (Bacuald), Wyneghem (Winnilichheim), Vosselaer (Furgalar) (3). In Taxandria schonk hem Angibaldus de villa Waalre (Wadradoch) in Noord-Brabant; anderen droegen hem in dezelfde gouw nog goederen op te Alphen, te Diessen, te Poppel. Al deze giften aanzien wij als de belooningen voor zijne predikatiën en bekeeringen. En daar alle meest gelegen zijn in Taxandria mogen wij voorzeker den H. Willibrordus als een geloofsverkondiger der Kempen vereeren.

De H. Lambertus (4) († c. 708) door sommigen de apostel

(1) De oorzaak waarom Willibrord gemeenlijk de apostel van Tesseland genoemd wordt, vertrouwt men deze te zijn, omdat hij aldaar als afgezant van den Paus de instellingen van Rome in de christen kerken 't allereerst ingevoerd heeft; gelijk omtrent ook denzelfden tijd in Duitschland een engelsche monnik genaamd Bonitaas, eerste medehelper van Willibrord en daarna aartsbisschop van Mentz, mitsgaders in Engeland een Roomsche monnik met naam Augustijn, omdat zij beiden van den Paus van Rome afgezonden waren, ook om die redenen apostelen van Duitschland en Engeland zijn genoemd geworden. — VAN GOOR, *Beschrijving van Breda*. bl. 65.

(2) P. P. M. ALBERDINGH THYM, *H. Willibrordus*, bl. 211, (Amsterdam, 1861).

(3) LE ROY, *Not. March. S. R. I.* Antverpia c. XXV. — MERTENS en TORFS, *Op. Cit.* d. I, bl. 74-78.

(4) Volgens den oudsten levensbeschrijver van den H. Lambertus, Nicolaas kanunnik van Luik, die in de XIe eeuw leefde, zou de H. Lambertus de eerste geloofsverkondiger van Taxandria geweest zijn, doch om hierloven genoemde bewijzen kunnen wij hier niet mede instemmen. Ziehier wat hij schrijft: Regio cui Taxandria nomen est, qua a Trajectensi oppido versus septentrionem vix tribus milliaribus disparitur, necum evangelica gratia praedicationis cognita, idolatriæ cultu sordebat. Hæc siquidem regio vastis et fere continuis palludibus obsita, et ne finitimis quidem aliquo commercii jure tunc satis et nota et pervia, multitudinem agrestis populi in se continebat cujus mores barbaros ipsa etiam solitudo et superstitio effraverat. Hanc constanter ingressus est veritatis prædicator Lambertus; et

van Taxandria genoemd en de H. Hubertus († 727) eerste bisschop van Luik stelden de kroon op het werk en bekeerden de laatste heidenen van Taxandria, Brabant en Ardennen (1).

Eenige christene vrouwen hebben ook niet weinig geholpen aan het verspreiden der Christi-leering in de Kempen.

De H. Waldetrudis, gemalin van den H. Vincentius, graaf van Henegouwen, was vrouwe der stad Herenthals. Denkelyk zullen hare christene gevoelens haar hebben aangezet het geloof in hare heerlijkheid te verkondigen.

De H. Begga, gehuwd met Ansegis, vorst van Austrië, waaronder Taxandria begrepen was, verspreide door haren heiligen levenswandel alhier het licht des christendoms.

In de 8e eeuw leefde ook nog op Kempischen bodem de H. Odrada, waarschijnlijk te Baelen-op-Neeth geboren. Zij werd door Kardinaal Sterckx de groote weldoenster der Kempen genoemd (2).

*
* *

Werd het Geloof alzoo door deze apostelen en heiligen verspreid, andere oorzaken oefenden nog hunnen invloed uit op de ontwikkeling van het Evangelie.

De Frankische koningen en de christene gevoelens dezer vorsten, bijzonderlijk van Pepijn van Landen en van zijn zoon Grimoald, het gezag der kloosters van af de 8e eeuw, waren machtige bolwerken tot steun en verkondiging van het Geloof.

De kloosters van St Truiden, van Nijvel, van Corbie, van St Bavo te Gent, van Thoren, van Lobbes ontvingen zoo van edelen als burgers, vele goederen in Taxandria en gebruikten deze zonder twijfel tot beschaving der bevolking en tot vestiging van het Evangelie alhier (3).

quia incolæ regionis illius non continebantur civitatibus, sed pluribus et sparsis vicis inhabitabant, fana eorum in quibus ob eorum suorum culturam frequentes et celebres conventus habebant intrepidus expetebat, prædicans et annuntians verbum, enz. — *Vita S. Lamberti, auctore Nicolao canonico*. ACTA SANCT. T. 5, SEPTEMB. P. 603. — *Egidius vita S. Lamberti cap. 9*. — Zie ook: J. B. KRUGER, *Kerkelijke geschiedenis van het bisdom van Breda*, d. I, bl. 16. — MIRÆUS, *Rev. Brab.* I, c. IX.

(1) H. PIRENNE, *Hist. de Belgique*, t. I, p. 17.

(2) K. VAN ROOY, *Het waar geloof in België*, bl. 113. (Brugge. 1899).

(3) P. CLAESSENS, *Les abbayes belges au moyen-âge*. — *Revue catholique*, t. XXV, 1881.

Na hen, later in de 12^e eeuw, zijn het de kloosters der Witheeren of Premonstratensers (1) vooral van St Michiel te Antwerpen, (2) Tongerlo, Averbode en Postel, alsook Bern, in de meierij van 's Hertogenbosch, die met de opbeuring van den landbouw den christenen godsdienst diep in de harten der Kempenaren hebben ingeprint (3).

Zij werden met vele goederen begunstigd en bouwden alsdan op den hun opgedragen grond eenige hoeven, waar zij hunne leekbroeders met eenen priester instelden. De leekbroeders zorgden voor het ontginnen van den grond en de priester zorgde voor het geestelijk welzijn zoo der broeders als dergenen, die zich in en rond de hoeven hadden gevestigd.

De Witheeren waren werkzaam meest in al parochiën der Kempen. Om er maar eenige op te noemen, zoo bestierden de kanunniken der abdij van St Michiel de parochiën: Beersse, Deurne, 's Gravenwezel, Meir, Merxplas, Minderhout, Vosselaer; de kanunniken van Averbode, de parochiën: Eynthout,

(1) Ceterum notatu dignum est nunc aliam prorsus eamque hinc inde satis letam uberamque esse Campania faciem, id quod sagaci incolarum industriæ Norbertinorum canonicorum exemplo excitatæ, eorumque indefessæ labori, nemo non adscripserit. — *Acta S.S. Belgii*, t. I. p. 56. — Zie ook: A. EENENS, *Mémoire sur la fertilisation des landes de la Campinie et des dunes* p. p. 48, 54, 53. (Bruxelles, 1849).

(2) Chaque moine ou chaque chanoine devenu curé dans la Campine où Aubert le Mire en comptait plus de cent, du seul ordre de Prémontré il y a 175 ans; chaque curé, dis-je, apporte dans sa paroisse l'art de la culture des terres. Ces curés sont autant de professeurs d'agriculture: ils instruisent les paysans autant dans le labour que dans les préceptes de la vie chrétienne. — C. F. VERHOEVEN, *Mémoire historique, politique et critique, etc.*, p. 79. (Liège, 1790).

(3) De abdij van St Michiel werd opgericht in 1124 door den H. Norbertus zelven stichter der orde van Premonstreit. — MERTENS en TORFS, *Geschiedenis van Antwerpen*. — SANDERUS, *Brabantia illustrata*. — DIERCKENS, *Antverpia X^o nascens et crescens etc.*

De abdij van Tongerlo, gesticht door de abdij van St Michiel in 1134. W. VAN SPILBEEK, *De abdij van Tongerlo*, (Lier, 1888). — SANDERUS, *FOPPENS*, etc. De abdij van Averbode werd ook door St Michiel gesticht in 1132. — *Notice historique sur l'ancienne abbaye d'Averboden*. (Gand, 1849). — SANDERUS, etc. De abdij van Postel was eerst eene priorij opgericht in 1140 door ridder Fastrada, heer van Uitwyk, onder de bescherming der abdij van Floreffe. — TH. J. WELVAERTS, *Geschiedenis der abdij van Postel*, (Turnhout, 1878).

Hooge-mierde, Oostmal, Tessenderloo, Testelt, Veerle, Vorst, Weelde; de kanunniken van Tongerlo, de parochiën: Alphen, Broechem, Calmpthout, Chaam, Oelegem, Oevel, Oolen, Poppe, Ravels, Rethy, Roosendaal, Tilburg, Wijneghem, Klein-Zundert.

Doorgaans waren zij hier ook de heeren der plaats en de tiendheffers. Dit meesterschap en deze eigendommen gebruikten zij om hunne groote milddadigheid te ondersteunen, het lot der armen te verbeteren, kerken op te richten en andere kloosters te openen.

* *

Sluiten wij nu dit overzicht met de vraag, onder welk geestelijk rechtsgebied Taxandria gelegen was?

Na de overheersching der Romeinen werd het oude Gallië in provinciën en landstroken (civitates) verdeeld (1). De bisdommen werden opgericht volgens de burgerlijke landsomschrijving. Even als deze hadden zij eenen hoofdzetel of metropolis, waar de aartsbisschop woonde die onder hem eenen of meer bisschoppen telde. Het bisdom dezer volgde de grensafbakening der landstroken (3).

De groote pagus Taxandria die in de Tweede Germaansche Provincie lag, had voor metropolis de *civitas Agrippinensium* overeenstemmend met het aartsbisdom Keulen. Hieronder stonden de *civitas Tungrorum* of bisdom Tongeren-Luik (4) en de *civitas Nerviorum* of bisdom Kamerijk. De kleinere pagus

(1) J. J. RAEPSAET, *Œuvres Complètes*, t. III, p. 72-293.

(2) De algemeen aangenomen regel der H. Kerk was steeds de geestelijke provinciën even zoo te verdeelen als de wereldlijke, hebbende elke provincie een Aartsbisschop of Metropolitaan, die onder zich een of meer bisdommen had, welker diocesen dezelfde grenzen hadden als de civitates of ondergeschikte territoriale verdeelingen. — GUÉRARD, *Essai sur le système des divisions territoriales de la Gaule*, p. 80. (Paris, 1832).

(3) *Revue d'histoire et d'archéologie*, t. I, p. 291. (Bruxelles, 1859).

(4) Bij het ingaan der IVe eeuw werd de bisschoppelijke stoel van Tongeren door den H. Servatius overgebracht naar Maastricht.

In het begin der VIIIe eeuw vestigde de H. Hubertus het bisdom Maastricht te Luik. Van toen af dagteekent het bisdom Luik.

Liège n'était pas seulement le plus ancien diocèse du pays, il était aussi le plus vaste et le plus étendu. Correspondant à l'ancienne cité des Tongrois, il comprenait le peuple de nom, les Taxandres, les Eburons, les Atuatiques,

Taxandria, de pagi of gouwen Strijen, Mansuarië behoorden aan het bisdom Luik, dewijl de pagus Riensis of Comitatus de Antwerp omtrent geheel aan het rechtsgebied van den bisschop van Kamerijk was onderworpen.

Eenige parochiën maakten nochtans uitzondering aan deze algemeene verdeeling (1).

Wanneer deze bisdommen voor goed waren ingericht, telde Luik, volgens Bucherius (2) zeven aartsdiakonaten, twintig dekenijen en omtrent twee duizend parochiën.

Het eerste en uitgestrekste van die aartsdiakonaten was dit der Kempen, onderverdeeld in 7 dekenijen : Hilvarenbeek, Kuik, Woensel, Maasijk, Beringen, Susteren en Wassenberg. Het waren vooral de dekenijen Hilvarenbeek en Beringen die volgens een *pouillé* van 1441 het bijzonderste rechtsgebied over een deel der huidige Kempen uitoefenden.

Het oude bisdom Kamerijk (3) telde 6 aartsdiakonaten : Kamerijk, Brabant, Henegouw, Valenciën, Brussel, Antwerpen. Het was het aartsdiakonaat Antwerpen, dat terzelfder tijd eene dekenij vormde, welk ook een deel der Kempen bestuurde.

Deze verdeeling van het geestelijk rechtsgebied der Kempen bleef omtrent dezelfde (4) tot in het jaar 1559, wanneer de Paus Paulus IV te zamen met den koning Filip II nieuwe bisdommen oprichtte. De bisdommen Antwerpen en 's

les Condruces, les Cérèses, les Sègnes et les Pimanes. Il s'étendait depuis les frontières de France aux environs de Chimay jusqu'à Stavelot, Aix-la-Chapelle, Gladbach, et depuis les bords de la Semois jusqu'à Eeckeren près d'Anvers, jusqu'au milieu de l'île de Tholen et au delà du Hollandsch-Diep ou Moerdijk dans la province de la Hollande méridionale. — *Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique*, t. I, p. 24. (1864).

(1) *Revue de l'hist. et d'arch.* t. I, p. 313.

(2) *Belgium romanum*, fol. 589. (Leodii, 1655).

(3) Cambrai ne comprenait pas seulement le Hainaut et le Cambrésis, mais encore la Flandre impériale et une grande partie du Brabant et du pays de Rijen ou marquisat d'Anvers. — WASTELAIN, *Description de la Gaule-Belgique*, p. 392. (Bruxelles, 1788).

(4) Jusqu'au règne de Philippe II la géographie ecclésiastique des Pays-Bas fut toute romaine, et c'est seulement depuis lors que les régions évangélisées au VIIe siècle par les S. Amand et les S. Remacle cessèrent d'être placées sous l'obédience des cités épiscopales du Nord de la Gaule et formèrent des diocèses nouveaux. — H. PIRENNE, *Hist. de Belg.* t. I, p. 19.

Hertogenbosch werden alsdan de hoofdzetels van het geestelijk rechtsgebied in de Brabantsche en Antwerpsche Kempen.

J. E. JANSEN.

INHOUD

	BLZ.
Leden van het Bestuur	6
Beschermleden	10
Werkende Leden	14
Geschied- en Oudheidkundige Kring der Kempen « Taxandria ». — Standregelen	22
L. STROOBANT. — Le But de « Taxandria »	31
E. JANSEN. — De Oude Kempen	39

